

KATARZYNA STEFANOWICZ-ZAWISZEWSKA

DRUŻYNOWY ZWIĄZKU HARCERSTWA POLSKIEGO – WYCHOWAWCĄ

1. Wstęp

System oświaty – za E. Trempałą – stanowi układ wszystkich źródeł i kanałów, którymi do człowieka dociera wiedza naukowa, treści ideologiczne, wartości i wzory postępowania.

Wyodrębnia się trzy podsystemy oświaty:

- szkolny (od przedszkola do szkół wyższych),
- pozaszkolny czyli równoległy (obejmujący wszystkie instytucje pozaszkolne prowadzące w mniejszym lub większym zakresie działalność opiekuńczo-wychowawczą i oświatowo-kulturalną),
- poszkolny (ustawiczny).¹

Polski system oświaty i wychowania zakłada, że edukacja człowieka dokonuje się nie tylko w szkole w toku intencjonalnego procesu wychowania organizowanego przez nauczycieli profesjonalnych, ale także pod wpływem całokształtu oddziaływań środowiskowych, w których człowiek żyje i działa.

Obok szkół działają pozaszkolne instytucje wychowawcze, opiekuńcze, kulturalne oraz środki masowego przekazu. Obserwujemy stały wzrost roli edukacji (kształcenia i wychowania), a jej zadania stale się rozszerzają wraz ze zmianami społeczno-politycznymi. E. Trempała mówi o ścisłym związku rozpatrywania problemu wychowania z życiem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem instytucji działających w środowisku lokalnym i ponadlokalnym.²

Edukację pozaszkolną czyli równoległą można rozpatrywać w dwóch znaczeniach. W znaczeniu węższym jest to kształcenie i wychowanie pozaszkolne, jako układ placówek wychowania poza szkołą. W szerszym znaczeniu jest to całokształt

wpływów i oddziaływań zarówno planowanych jak i samorzutnych na dzieci, młodzież i dorosłych w różnych dziedzinach ich życia i działających w warunkach pozaszkolnych.

Podstawowymi elementami edukacji równoległej są:

- ośrodki wychowania naturalnego,
- placówki wspomagające rozwój dzieci i młodzieży,
- placówki opieki i wychowania nad dziećmi i młodzieżą,
- instytucje bezpośredniego upowszechniania kultury i sztuki,
- środki masowej komunikacji,
- instytucje społeczne (stowarzyszenia i organizacje społeczne),
- instytucje organizujące działalność wychowawczą na tle działalności podstawowej.³

2. ZHP – instytucją wychowania równoległego

W wychowaniu równoległym ZHP zajmuje istotne miejsce. Wchodzi ono w skład zarówno instytucji lokalnych wspomagających rozwój dzieci i młodzieży, jak i instytucji, organizacji i stowarzyszeń społeczno-wychowawczych. Zadania ZHP to⁴:

- kształtowanie aktywnej postawy obywatelskiej i społecznej wobec nauki i obowiązków szkolnych,
- kształtowanie nawyków społecznej pracy,
- rozbudzanie zainteresowań, zamiłowań,
- rozwijanie i wzmacnianie samodzielności dziecka,
- kształtowanie odpowiedzialności za własną postawę,
- organizowanie kolonii, obozów, nieobozowych akcji letnich i zimowych,
- organizowanie biwaków, wycieczek krajoznawczych, zwiadów,
- kształtowanie osobowości i życiowej aktywności,
- kształtowanie więzi osobowej i społecznej,
- stwarzanie sytuacji umożliwiających samodzielną ocenę różnych norm i wartości oraz ich wewnętrzną akceptację.

Wymienione zadania odpowiadają trzem funkcjom: społecznej, wychowawczej i zaspokajaniu potrzeb.

ZHP zrzesza przede wszystkim dzieci i młodzież, jest więc ich stowarzyszeniem, czyli celową i dobrowolną grupą powołaną do realizacji celów określonych w jej statucie. Jest instytucją autonomiczną, kierowaną przez władze centralne, ustanawia cele i program działania, ale stanowi, tak jak inne stowarzyszenia dzieci i młodzieży, istotną część systemu oświatowego, gdyż stawia sobie wyraźnie

sformułowane zadanie wychowawcze i kształcące.⁵ Harcerstwo to koncepcja wychowania i socjalizacji dzieci i młodzieży nakierowana na osiągnięcie ideałów i celów wychowawczych określonych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim (Prawie i Obietnicy Zucha).⁶

3. Harcerski system wychowania

Pomocne w osiągnięciu ideałów i celów są metody tworzące harcerski system wychowania, który wskazuje, jak drużynowy może oddziaływać na swoich podopiecznych. Może stosować oddziaływanie bezpośrednie, czyli pouczać, instruować, wyrażać własną opinię, działać osobistym przykładem, a także oddziaływać poprzez zorganizowany proces wychowania pośredniego, upowszechniając określone wzory zachowań i normy, troszcząc się o odpowiednią atmosferę, doprowadzić do tego, że drużyna staje się dla jednostki miejscem zaspokojenia potrzeb, dzięki czemu zuch lub harcerz zaczyna się z tym zespołem identyfikować i przyjmować za własne obowiązujące w nim wartości i normy. Ważne jest w oddziaływaniu wychowawczym drużynowego na zuchy i harcerzy wykorzystanie sytuacji zachodzących w szerszej społeczności oraz uruchamianie rozwiązań metodycznych.

Wiąże się to z wprowadzaniem symboliki, prowadzeniem zbiórek, zapoznaniem z Prawem Zucha (Harcerskim), inspirowaniem zdobywania sprawności, organizowaniem zdobywania gwiazdek lub stopni.⁷

Podstawową właściwością harcerskiego systemu metodycznego jest łączenie zaspokajania potrzeb społecznych oraz indywidualnych marzeń i pragnień dzieci i młodzieży z realizacją celów wychowawczych.

4. Funkcja drużynowego

Warunkiem prowadzenia pracy wychowawczej jest wzajemny stosunek między drużyną i jej drużynowym. Drużynowy pełni rolę społeczną. Na tę rolę składa się – jak podaje K. Kruszewski – podzielony przez większość członków pewnej społeczności zespół oczekiwań. Oczekiwania te określają, jak jednostka należąca do pewnej kategorii społecznej powinna myśleć i co powinna robić, a także – czego wolno jej żądać od innych osób z jej otoczenia. Tak rozumianą rolę przedstawia się jednostce jako fakt, wobec którego musi ona zająć własne stanowisko, nie jest zaś składnikiem jej osobowości.⁸

Ze względu na ideowo-wychowawczy charakter organizacji i specyficzną harcerską metodykę pracy, funkcja drużynowego ma w Związku kluczowe znaczenie, decydujące dla wychowania.

„Drużynowy jest instruktorem ZHP, kierującym całokształtem pracy drużyny i odpowiedzialnym za pracę wychowawczą. Do niego przede wszystkim odnosi się jedna z głównych zasad wychowawczych ZHP, mówiąca o tym, że świadomość ideową, wiedzę o życiu społecznym wnosi do zespołów harcerskich instruktor – starszy kolega i przyjaciel, umożliwiając poszczególnym harcerzom wszechstronny rozwój ich osobowości”.⁹ Główne zadania drużynowego w pracy ideowo-wychowawczej określają „Główne zadania drużynowego (drużyny)”, nadal aktualne w odniesieniu do drużynowego i drużyny zuchów. Szczególnym zadaniem drużynowego jako harcerskiego wychowawcy jest krzewienie wśród dzieci i młodzieży ideałów patriotyzmu, pomoc dzieciom i młodzieży w osiąganiu coraz większej samodzielności w myśleniu i działaniu, nabywaniu umiejętności pracy i życia w zespole, kształtowanie cech osobowości, określonych w podstawowych dokumentach Związku oraz przekazywanie młodszym wiedzy o dorobku kraju.

Drużynowy jest przywódcą zespołu drużyny, inspiratorem i organizatorem samodzielnych działań członków drużyny, organizatorem samorządności w drużynie, powinien starać się być żywym wzorem osobowym dla młodzieży.

Drużynowy planuje swą działalność ideowo-wychowawczą w drużynie zgodnie z obowiązującymi wytycznymi władz harcerskich, społecznymi potrzebami środowiska, potrzebami i aspiracjami członków drużyny, dbając o skuteczne wykorzystanie harcerskich bodźców samowychowania i aktywności wychowawczej. Miejsce drużynowego w drużynie i jego rola zależą w znacznym stopniu od rodzaju drużyny, którą prowadzi, a zatem od wieku i poziomu społecznej dojrzałości członków drużyny. W drużynie starszoharcerskiej drużynowy może być rówieśnikiem wybieranym przez drużynę, nie zmienia to faktu, że pełniąc swą funkcję drużynowy jako instruktor ZHP odpowiada za wychowawczy aspekt całokształtu działalności drużyny.¹⁰

Drużynowy drużyny zuchowej pracuje zgodnie z metodyką pracy drużyny zuchowej, organizuje pracę wychowawczą całego zespołu zuchów należących do drużyny, tworzy warunki do rozwoju psychofizycznego i społecznego dzieci, przekazuje zuchy, które zdobyły III gwiazdkę, w szeregi drużyny harcerskiej. Drużynowy drużyny harcerskiej pracuje zgodnie z zasadami Prawa Harcerskiego, prowadzi z drużyną działalność społeczną w środowisku, stwarza warunki do zdobywania stopni przez harcerzy. Drużynowy drużyny starszoharcerskiej kieruje się w swoim działaniu wraz z drużyną Przyrzeczeniem i Prawem Harcerskim, czynnie realizuje ideę harcerskiej służby Ojczyźnie, rozumianej jako udział w pracy dla kraju, szkoły, środowiska, miejsca zamieszkania i regionu.

5. Drużynowy – partner

Pożądanym stanem stosunków między drużynowym i zuchem (harcerzem) jest partnerstwo wychowawcze. Idea partnerstwa jest preferowana w pedagogice, psychologii wychowawczej i socjologii wychowania sugerując, że właśnie ta idea idzie znacznie dalej niż inne w kierunku demokratyzacji stosunków między dorosłymi i młodzieżą w instytucjach wychowujących. Termin partnerstwo może mieć różne znaczenie, znajdujące swój wyraz w rozmaicie pojmowanej i realizowanej praktyce. Partnerstwo w stosunkach między dorosłymi wychowawcami – drużynowymi i niedorosłymi wychowankami rozumiane bywa najczęściej i najszerzej jako demokratyzacja tych stosunków.

Zuchy, harcerze i ich drużynowi w idealnym modelu tej demokratyzacji stanowiliby względnie jednolitą społeczność, swego rodzaju „stowarzyszenie równych z równymi”.¹¹ Interakcje między drużynowym i zuchem (harcerzem) polegają na wzajemnych oddziaływaniach. Drużynowy oddziałuje, wpływając na zmiany w osobowości zucha (harcerza) lub organizuje sytuacje, na których zuch (harcerz) ma najlepsze warunki do samorozwoju. Jeśli drużynowy chce być wychowawcą – partnerem, z przekonania o pedagogicznej wartości partnerstwa, to musi zdać sobie sprawę z tego, co go różni od jego wychowanków, a następnie dowieść, że różnice te nie muszą stwarzać i podtrzymywać sztucznego dystansu między dorosłym i dzieckiem. Dystans uniemożliwia porozumienie i możliwość współpracy z dzieckiem, a dalej uniemożliwia jego wychowanie, które bez porozumienia i współpracy po prostu nie istnieje.

Stosunki partnerskie należą do kategorii efektów długotrwałej pracy pedagogicznej. Istotą partnerstwa jest: życzliwe i oparte na wzajemnym zaufaniu stosunki przyjaciół, którzy chcą i lubią przebywać ze sobą mimo tego wszystkiego, co ich różni. Jeśli to, co ludzi różni, przestaje ich dzielić, stają się partnerami. Zuchy (harcerze) chcą widzieć w drużynowym kogoś, kto będzie dla nich spolegliwym opiekunem, a nie kimś podszywającym się pod „fajność” kto udaje ich kolegę.

Partnerski, prawie koleżeński sposób bycia nie musi oznaczać udawania równolatka. Drużyna to miejsce, gdzie drużynowy i jego wychowankowie nie odgrywają ról, lecz wspólnie żyją, a wychowanie powinno stać się autentycznym sposobem współżycia i współpracy.

6. Aktywność uczniów w ZHP a rozwój ich osobowości – badania

Prowadzone przeze mnie badania dotyczyły oceny wpływu aktywności uczniów w ZHP na rozwój ich osobowości. Przebrałam 43 drużynowych zuchowych

z różnych losowo wybranych miejscowości z całego kraju. Postawiłam sobie pytanie: co daje uczniowi aktywna działalność w harcerstwie oraz jaki wpływ na pobudzenie tej aktywności ma drużynowy?

Badania wykazały, iż aktywna działalność w organizacji wpływa na wzrost pozycji społecznej ucznia w klasie.

Wskaźniki tego wzrostu są następujące:

- większa liczba przyjaciół w klasie i szkole,
- wzrost zainteresowania osobą działacza,
- liczenie się ze zdaniem i opinią aktywnego zucha,
- niepodejmowanie decyzji bez udziału działacza,
- przydzielanie funkcji do wykonania w klasie,
- zwracanie się o pomoc i radę do aktywnego działacza.

Kolejne pytanie dotyczyło elementów dojrzałości społecznej.

Zuchy cechują następujące objawy dojrzałości społecznej:

- wykorzystanie swoich zdolności, bez konfliktów z rówieśnikami,
- umiejętność współdziałania w grupie i łatwość nawiązywania kontaktów,
- nawiązywanie kontaktów z dorosłymi na zasadzie równości,
- szybsze przyswojenie wzorców kulturowych osób dorosłych,
- poważne traktowanie obowiązku szkolnego,
- mniej liczne, ale głębsze zainteresowania.

Na występowanie wyżej wymienionych elementów dojrzałości społecznej znaczny wpływ ma osoba drużynowego. U drużynowych, którzy stosują w swojej działalności różne formy pracy z zuchami i przestrzegają Głównych Zadań Drużynowego Zuchowego, zbiórki cieszą się większą popularnością i frekwencją. Potwierdzeniem tego wniosku z badań ankietowych z drużynowymi mogą być prace plastyczne zuchów na temat: „Co robimy na zbiórkach?”. Badania wykazały również, iż w 62,7 % drużynowy stanowi wzór do naśladowania przez zuchy. Nie może być „ideałem” tylko na zbiórkach, ale zawsze musi przestrzegać Prawa Zucha, Przrzeczenia Harcerskiego i Zobowiązania Instruktorskiego, a więc przestrzegać podstawowych norm moralnych (w ankiecie i teście twierdzeń pytano drużynowych: o picie alkoholu, palenie tytoniu, niekulturalne zachowanie, używanie niecenzurowanych wyrazów itp.), a także prawnych np. kradzież. Drużynowy musi mieć autorytet wśród zuchów, ale powinien ich zawsze traktować na równi ze sobą, a więc bawić się z nimi, zdobywać sprawności, cieszyć się i dzielić troski oraz problemy życia codziennego.

PRZYPISY

- ¹ E. Trempała: Wstęp. W: Edukacja równoległa w polskim systemie oświatowym. Tom 1, pod red. E. Trempały, Bydgoszcz 1985, s. 1.
- ² E. Trempała: Edukacja równoległa – poglądy i poszukiwania. W: Edukacja równoległa w polskim..., op.cit., s. 15.
- ³ Ibidem, s. 11.
- ⁴ E. Trempała: Funkcje (założone) instytucji wychowania równoległego w polskim systemie oświatowym. W: Edukacja równoległa w polskim..., op.cit., s. 150.
- ⁵ Z. Ziarko: Funkcjonowanie stowarzyszeń dzieci i młodzieży (I). „Harcerstwo” 1989 nr 4, s. 4.
- ⁶ Nad definicją harcerstwa. „Harcerstwo” 1983 nr 6, s. 15.
- ⁷ Leksykon harcerstwa, pod red. O. Fietkiewicza, Warszawa 1988, s. 136-137.
- ⁸ Sztuka nauczania. Szkoła, pod red. K. Konarzewskiego, Warszawa 1992, s. 151.
- ⁹ Leksykon harcerstwa, pod red. O. Fietkiewicza, Warszawa 1988, s. 81.
- ¹⁰ Ibidem, s. 81.
- ¹¹ J. Radziejewicz: Wychowawca i jego klasa. Warszawa 1986, s. 52.